

ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ในการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภค¹

พิมพ์ชนก เย็นสวัสดิ์²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ในการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคตามการศึกษาอิสระฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเป็นการศึกษาแนวความคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภค นอกจากนี้ยังได้ทำการศึกษาหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคตามกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อนำมาทำการวิเคราะห์ถึงปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ในการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภค และเพื่อศึกษาถึงในเรื่องของการหาแนวทางการแก้ไข ปัญหาที่เหมาะสมในการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคของการประปาส่วนภูมิภาคในประเทศไทย

จากการศึกษาทำให้ทราบได้ว่ามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคของการประปาส่วนภูมิภาคตามพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 นั้น ยังมีช่องว่างของการบังคับใช้ที่ยังไม่ชัดเจนและไม่ครอบคลุมเพียงพอต่อการดำเนินการให้บริการสาธารณูปโภค ด้านน้ำประปาให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงตามความต้องการ ซึ่งปัญหาของการบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวในกรณีของการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคนั้นสามารถสรุปใจความสำคัญได้ ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาในประเด็นปัญหาการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภค พบว่า ในกรณีการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคของการประปาส่วนภูมิกานั้น เป็นมาตรการดำเนินการที่ยังมีความไม่สอดคล้องต่อเนื่อง อันมีเหตุมาจากการจำกัดพื้นที่การเข้าใช้ ซึ่งประเด็นปัญหาลักษณะสำคัญเป็นในเรื่องของอำนาจในการเข้าพื้นที่จัดทำสาธารณูปโภคอย่างต่อเนื่องของการประปาส่วนภูมิภาค โดยมาตรา 29 แห่ง พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ให้การประปาส่วนภูมิภาคว่า “เพื่อประโยชน์ในการสร้างและบำรุงรักษาระบบการผลิต การส่ง และการจำหน่ายน้ำประปา เช่น แหล่งน้ำดิบ ท่อน้ำ โรงสูบน้ำ เครื่องวัดปริมาณน้ำ ถังพักน้ำ โรงกรองน้ำ ถังตกตะกอน และอุปกรณ์ต่างๆ ให้พนักงานและ

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ในการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภค โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์จตุพร วงศ์ทองสรรค์ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์พิมพ์ใจ รื่นเริง และรองศาสตราจารย์ประเทือง ธนนิพล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดขอนแก่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ลูกจ้าง มีอำนาจใช้สอย หรือเข้าครอบครองอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งมีใช้ที่อยู่อาศัยของบุคคลใดๆ เป็นการชั่วคราวภายใต้เงื่อนไข ดังต่อไปนี้

(1) การใช้สอยหรือครอบครองนั้นเป็นการจำเป็นสำหรับการสำรวจเพื่อสร้างหรือบำรุงรักษา ระบบการผลิต การส่ง และการจำหน่ายน้ำประปา

(2) กปภ.ได้บอกกล่าวให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ทราบล่วงหน้าแล้ว โดยแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ทราบภายในเวลาอันสมควร แต่ต้องไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน ถ้าไม่อาจติดต่อกับเจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ได้ ให้ประกาศให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์นั้นทราบล่วงหน้า ไม่น้อยกว่าสามสิบวัน การประกาศให้ทำเป็นหนังสือปิดไว้ ณ ที่ซึ่งอสังหาริมทรัพย์นั้นตั้งอยู่และที่ว่าการเขตหรือที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการกำนัน และที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งอสังหาริมทรัพย์นั้นตั้งอยู่ ทั้งนี้ ให้แจ้งกำหนดวัน เวลา และการที่จะกระทำการนั้นไว้ด้วย

ในการปฏิบัติตามมาตรานี้ พนักงานหรือลูกจ้างต้องแสดงบัตรประจำตัวบุคคลซึ่งเกี่ยวข้อง

ในกรณีที่มีการปฏิบัติของพนักงาน หรือลูกจ้างต้องแสดงบัตรประจำตัวต่อบุคคลซึ่งเกี่ยวข้อง

ในกรณีที่มีการปฏิบัติงานร่วมกับพนักงานตามมาตรานี้ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์หรือผู้ทรงสิทธิอื่น บุคคลนั้นย่อมเรียกค่าทดแทนจาก กปภ. ได้ และถ้าไม่สามารถตกลงกันในจำนวนค่าทดแทน ให้มอบข้อพิพาทให้อนุญาโตตุลาการวินิจฉัย โดยให้นับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ”

จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าว ให้พนักงานและลูกจ้างของการประปาส่วนภูมิภาคมีอำนาจใช้สอย หรือเข้าครอบครองอสังหาริมทรัพย์ ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยของบุคคลใดๆ เพื่อประโยชน์ในการสร้างและบำรุงรักษา ระบบการผลิต การส่ง และการจำหน่ายน้ำประปา ต้องมีความจำเป็น ในการสำรวจ หรือป้องกันอันตราย หรือความเสียหายที่จะเกิดแก่ระบบการผลิต การส่ง และการจำหน่ายน้ำประปา โดยต้องบอกกล่าวเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ทราบล่วงหน้า หรือประกาศให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ทราบโดยปิดประกาศไว้ ณ ที่ซึ่งอสังหาริมทรัพย์ตั้งอยู่ และ ณ ที่ว่าการเขตหรือที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการกำนัน และที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน

แต่การบังคับใช้บทบัญญัตินี้ดังกล่าวที่ให้อำนาจการประปาส่วนภูมิภาคเข้าไปใช้สอย และครอบครองอสังหาริมทรัพย์ซึ่งมีใช้ที่อยู่ของบุคคลใด นั้น ไม่ได้รวมไปถึงพื้นที่ของอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นที่อยู่ของบุคคล ซึ่งในกรณีนี้เกิดปัญหากับบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีความจำเป็นต้องการน้ำประปาเพื่อนำไปบริโภคหรือดำเนินชีวิต แต่อยู่อาศัยในพื้นที่ซึ่งติดกับอสังหาริมทรัพย์ของบุคคลอื่นๆ เจ้าของพื้นที่นั้นจึงไม่ได้รับการบริการสาธารณูปโภคในการบริโภคน้ำประปาซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตเป็นสำคัญ

ประเด็นปัญหาที่สอง เป็นกรณีปัญหาของการกำหนดบัญชีมาตรฐานค่าทดแทนในการเข้าใช้พื้นที่ ในมาตรา 30 ตามพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ที่ว่า “ในการผลิต การส่ง และการจำหน่ายน้ำประปา ให้ กปภ. มีอำนาจเดินท่อน้ำและติดตั้งอุปกรณ์ไปได้เหนือ ตาม หรือข้ามพื้นดินของบุคคลใดๆ ในเมื่อที่ดินนั้นมีใช้ที่ตั้งโรงเรือนสำหรับอยู่อาศัย

ให้ กปภ. มีอำนาจกำหนดบริเวณที่ดินที่เดินท่อน้ำ และติดตั้งอุปกรณ์ โดยมีความกว้างจากท่อน้ำ ด้านละไม่เกินสองเมตรห้าสิบเซนติเมตรสำหรับท่อน้ำขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ตั้งแต่แปดสิบเซนติเมตร ขึ้นไป และให้ กปภ. ทำเครื่องหมายแสดงเขตไว้ในบริเวณดังกล่าว ตามระเบียบที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

ในบริเวณที่กำหนดตามวรรคสอง ให้ กปภ. มีอำนาจรื้อถอนสิ่งก่อสร้างหรือทำขึ้น หรือ ตัดฟัน ดัน กิ่ง หรือรากของต้นไม้ หรือพืชผลอย่างใดๆ ได้โดยไม่ต้องจ่ายค่าทดแทนในการที่ใช้ที่ดิน และในการ รื้อถอนหรือตัดฟัน แล้วแต่กรณี ให้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองด้วยจำนวนเงินอันเป็นธรรม เว้นแต่เจ้าของ หรือผู้ครอบครองเป็นผู้ได้รับประโยชน์คุ้มค่าในการกระทำนั้นอยู่ด้วย ในกรณีที่ไม่สามารถตกลงกันได้ ในจำนวนเงินค่าทดแทนให้นำมาตรา 29 วรรคสาม มาใช้บังคับโดยอนุโลม

เมื่อได้มีการชดเชยค่าทดแทนแก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองดังกล่าวแล้ว หรือเจ้าของหรือผู้ครอบครองเต็มใจไม่รับ หรือไม่มีสิทธิรับค่าทดแทน ต่อไปจะเรียกร้องค่าทดแทนอีกมิได้

ก่อนที่จะดำเนินการดังกล่าวข้างต้น ให้ กปภ. แจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องทราบ และให้นำมาตรา 29 วรรคหนึ่ง (2) มาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่เจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินนั้น อาจยื่นคำร้องแสดงเหตุที่ไม่สมควรทำเช่นนั้นไปยังคณะกรรมการเพื่อวินิจฉัย ภายในสามสิบ วัน นับแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งคำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้เป็นที่สุด”

จากบทบัญญัติดังกล่าว การประปาส่วนภูมิภาค มีอำนาจเดินท่อน้ำและติดตั้งอุปกรณ์ไปได้เหนือ ตาม หรือข้ามพื้นดินของบุคคลใดๆ โดยมีอำนาจรื้อถอนสิ่งก่อสร้างหรือทำขึ้น หรือ ตัดฟัน ดัน กิ่ง หรือราก ของต้นไม้หรือพืชผลใดๆ แต่ต้องมีการจ่ายค่าทดแทนแก่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ด้วยจำนวนเงินอันเป็น ธรรม ซึ่งกรณีดังกล่าว จึงเกิดปัญหาว่า เมื่อการประปาส่วนภูมิภาคได้เข้าใช้พื้นที่แล้วมีการตกลงค่าทดแทน ระหว่างการประปาส่วนภูมิภาคและเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มีการเรียกค่าทดแทน ที่เกินจริง ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณโดยใช่เหตุ และในบางกรณีหากตกลงไม่ได้การประปาส่วนภูมิภาค ต้องใช้วิธีอื่นทำให้เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติงาน

ประเด็นปัญหาที่สาม ปัญหาการให้คุ้มครองบุคคลภายนอกหรือบุคคลที่ช่วยเหลือพนักงานการประปาส่วนภูมิภาค ในมาตรา 34 ตามพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 วางหลักว่า “ผู้ใดขัดขวางการกระทำของ กปภ. หรือพนักงานหรือลูกจ้าง ซึ่งกระทำการตามหน้าที่ ตามมาตรา 29 มาตรา 30 มาตรา 31 หรือมาตรา 32 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

จากบทบัญญัติข้างต้น พนักงานหรือลูกจ้างของการประปาส่วนภูมิภาคได้กระทำการใดๆ ตามหน้าที่ เพื่อประโยชน์ในการสร้างและบำรุงรักษาระบบการผลิต การส่ง และการจำหน่ายน้ำประปา หรือ มีอำนาจหรือถอน ขนย้าย ตัดฟัน หรือป้องกันอันตรายหรือความเสียหาย ห้ามมิให้ผู้ใดขัดขวาง หากผู้ใดกระทำการขัดขวางต้องได้รับโทษ เนื่องจากการประปาส่วนภูมิภาคมีภารกิจสำคัญที่ต้องจัดหาน้ำมาเพื่อการผลิตน้ำประปาและการจำหน่ายน้ำประปา ซึ่งเป็นสาธารณูปโภคที่สำคัญในการดำรงชีวิตที่ถือเป็นภารกิจหลักของหน่วยงาน ทั้งนี้ หากมีบุคคลขัดขวางการดำเนินการทำให้เกิดความเสียหายแก่สาธารณูปโภค โดยการประปาส่วนภูมิภาคได้ทำการจัดจ้างบุคคลภายนอกเข้ามาดำเนินการแทน แต่การบังคับใช้บทบัญญัติดังกล่าวยังพบว่ามีปัญหาอย่างมากเนื่องจากบัญญัติดังกล่าว ไม่ได้ให้อำนาจครอบคลุมไปถึงบุคคลภายนอกซึ่งในทางปฏิบัตินั้นการประปาส่วนภูมิภาคจำเป็นต้องมีการทำสัญญาจ้างบุคคลภายนอก ผู้มีความเชี่ยวชาญและประกอบกิจการในการสร้าง หรือผลิต เพื่อการจำหน่ายน้ำประปาโดยตรง รวมไปถึงการจ้างวาน หรือ ขอความช่วยเหลือ ตามแต่กรณีที่เป็น ที่มีใช้พนักงานหรือลูกจ้างของการประปาส่วนภูมิภาค เจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์จึงไม่ยินยอมให้เข้าพื้นที่ เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติใดๆ กำหนดให้อำนาจไว้ ส่งผลให้เกิดปัญหาในการเข้าใช้พื้นที่ ในกรณีที่บุคคลภายนอกซึ่งเป็นคู่สัญญาจ้างก่อสร้างกับการประปาส่วนภูมิภาคจะต้องเข้าไปดำเนินการใดๆ เพื่อการบริการสาธารณูปโภค อันเป็นการทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่แท้จริง

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ในการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคนี้ ผู้ศึกษาพบว่ามีข้อเสนอแนะอันเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ดังนี้

1) เห็นควรให้กำหนดประเภทของที่ดินที่ทางการประปาส่วนภูมิภาคสามารถเข้าดำเนินการเข้าใช้เพื่อให้บริการด้านสาธารณูปโภคให้มีขอบเขตที่กว้างขึ้น กล่าวคือ ผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 โดยเฉพาะในกรณีตามมาตรา 29 และมาตรา 30 ขึ้น โดยกำหนดให้การประปาส่วนภูมิภาคนั้นสามารถเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคได้มากกว่าพื้นที่ที่มีได้เป็นที่อยู่อาศัยของเอกชน เพื่อลดปัญหาในเรื่องของการดำเนินการที่ขาดช่วงหรือขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการเพื่อผลิต จัดส่งและจำหน่ายน้ำประปาให้แก่ประชาชน โดยเห็นควรให้นำเอาหลักการตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนและการได้มาซึ่งอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2562 , รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 5 , รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และกฎหมายประเทศญี่ปุ่นมาเป็นต้นแบบและนำมาตรการในเรื่องดังกล่าวตามกฎหมายทั้ง 4 ฉบับมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยผู้ศึกษาเสนอให้มีการแก้ไขในข้อความที่ “...เมื่อที่ดินนั้นไม่ใช่ที่ตั้งโรงเรือนสำหรับอยู่อาศัย...” ของมาตรา 29 และมาตรา 30 ให้มีความหมายที่กว้างขึ้นแทน เพื่อลดการจำกัดการดำเนินการที่เกินสมควรจนส่งผลกระทบต่อค่าบริการด้านสาธารณูปโภคที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน

2) ในเรื่องของการจ่ายค่าทดแทนให้แก่เอกชนจากการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคตามพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 นั้น ผู้ศึกษาเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว โดยกำหนดให้มีการจัดทำบัญชีในเรื่องของการจ่ายค่าทดแทนในการดังกล่าวไว้เป็นการเฉพาะ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นควรให้นำเอาหลักเกณฑ์และมาตรการตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนและการได้มาซึ่งอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2562 มาประยุกต์ใช้ ทั้งในเรื่องของการกำหนดประเภทของอสังหาริมทรัพย์ เจือปนในการกำหนดอัตราค่าทดแทน และผู้มีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนดังกล่าว ทั้งนี้ ก็เพื่อให้การจ่ายค่าทดแทนให้แก่เอกชนจากการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคตามพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 มีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ให้เกิดความเป็นธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งการจะกำหนดบัญชีเป็นลักษณะใดและอย่างไรบ้างนั้น ผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นเรื่องที่จะต้องทำการศึกษาแยกต่างหากเป็นในเรื่องของบัญชีการจ่ายค่าทดแทนให้แก่เอกชนจากการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคตามพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 โดยเฉพาะกันต่อไปในอนาคต

3) ในเรื่องของการให้ความคุ้มครองแก่บุคคลที่ให้การช่วยเหลือพนักงานในกรณีการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคตามพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 นั้น ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการในมาตรา 34 นั้นมิได้บัญญัติให้ครอบคลุมไปถึงการเข้าขัดขวางการทำงานของบุคคลที่ให้การช่วยเหลือพนักงานการประปาส่วนภูมิภาคในการเข้าใช้พื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคแต่อย่างใด แม้การให้ความช่วยเหลือนั้นจะเป็นการกระทำที่เกิดจากความสมัครใจของประชาชนและมีได้เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด ดังนั้น ในกรณีดังกล่าวนี้ผู้ศึกษาจึงได้เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ให้การคุ้มครองตามมาตราดังกล่าวนี้ครอบคลุมไปถึงการดำเนินการของบุคคลที่เข้าช่วยเหลือพนักงานการประปาส่วนภูมิภาคด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ฉบับดังกล่าวนี้มีความครอบคลุมต่อการดำเนินการโดยอาศัยอำนาจตามที่พระราชบัญญัติได้กำหนดรับรองไว้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกๆกรณี

เอกสารอ้างอิง

การประปาส่วนภูมิภาค. รายงานประจำปี 2557 การประปาส่วนภูมิภาค. (2557).

จันทจิรา เอี่ยมมยุรา. “วิสาหกิจมหาชน (รัฐวิสาหกิจ) ในกฎหมายไทย: ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงวิเคราะห์ข้อความคิด”. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559).

ชาญชัย แสวงศักดิ์. “ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับนิติกรรมทางปกครอง”. (โครงการอบรมนิติกรหลักสูตรสัญญาทางปกครอง, สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2531).

ธรรมรังสี วรรณโก. “การใช้ที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน”. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539).

นันทวัฒน์ บรมานันท์. หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543).

เอกศักดิ์ อธิธิสิฏฐ. “ปัญหากฎหมายที่เกี่ยวกับการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์สาธารณะ: ศึกษากรณีรัฐวิสาหกิจการประปาส่วนภูมิภาค”. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544).